

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ואהבת לרעך כמוך

הלכה

ואהבת לרעך כמוך

פרשת אחרי' – קדושים תשפ"ז

שנה כ"ז – קובץ כ' [תתקמ"ח]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

ואהבת לרעך כמוך

פרשת אחרי קדושים

ואהבת לרעך כמוך

"ואהבת לרעך כמוך אני ה'" (י"ט י"ח).

ובתרגום אונקלוס "ותרחמיה לחברך כוותך אנא ה'",
ובתרגום יונתן "ותרחמיה לחברך דמן את סני לך לא תעביד ליה
אנא ה'".

א

אם המצוה על רגשת האהבה או על הנהגת אוהבים

והנה יש לעיין בכל עיקר מצוה זו, האם עיקרה בחובת הלבבות ובהרגשה שבלב, מעין מצוות התורה לאהוב את הקב"ה, נצטוונו לאהוב כל איש ישראל, או שמא גדר מצוה זו בהנהגת האהבה, דיש לנהוג במדת האוהבים לכל רעך.

ונראה שזה תלוי בשני הפירושים שמצינו ברמב"ן על אתר, וז"ל:

"ואחרי כן יצוה שיאהוב לו כמוהו, וטעם ואהבת לרעך כמוך, הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חברו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולימד חיך קודמין לחיי חברך, אלא ציותה התורה שיאהב חברו בכל ענין, כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב".

הרי לן דלפירושו הראשון אכן כל ענין מצוה זו באהבה שבלב, ומשום כך כתב דמה שנצטווה כמוך הוי בדרך הפלגה, אך לפירושו השני מה שאמרה תורה כמוך ענינו שיאהב את חברו בכל ענין כשם שאוהב את עצמו בכל הטוב.

וכן מפורש ברמב"ם דגדר המצוה בהנהגת האהוב, וכך פסק (פי"ד ה"א מהל' אבל):

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספור ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל

ואהבת לרעך כמוך

ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחיד בתורה ובמצות".

הרי לן מפורש להדיא דמצוה זו אינה בהרגשת הלב בלבד, אלא אף בהנהגת המעשה, וברור דיסוד דבריו מושתתים על דברי הלל הזקן (שבת ל"א ע"א), שאמר לגר שבא להתגייר ע"מ שילמדנו כל התורה כולה על רגל אחת, "מה דעלך סני לחברך לא תעביד", ואף שהלל לא השתית דבריו על מצות "ואהבת לרעך כמוך", הבין הרמב"ם דזה שורש כונתו, וכמ"ש רבי עקיבא (ספרא קדושים פרשה ב' פ"ד ב', וירושלמי נדרים פ"ט ה"ד, ל' ע"ב) "ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה", ולפי"ז יש ללמוד מדברי הלל, דגדר כמוך אין ענינו לומר כמה צריך לאהוב, אלא איך צריך לאהוב, דהיינו כמו שרוצה אתה שחברך ינהג כלפיך, כן תנהג כלפיו.

וכן חזינן בתרגום יונתן כאן, דעל מצות ואהבת לרעך כמוך העתיק לשון הלל, והלא רבי יונתן בן עוזיאל היה גדול תלמידיו של הלל, ולכאורה הלך בעקבות רבו הגדול [אמנם במגילה (ג' ע"א) אמרו דאונקלוס תרגם תורה ויונתן בן עוזיאל נביאים, ומשמע שלא תרגם תורה אלא נביאים, אך החיד"א בשם הגדולים (אות ת' ערך צ"ו - תרגום) האריך בזה וכתב דאין להוכיח משם דיונתן בן עוזיאל לא תרגם תורה, אך מ"מ נקט עיקר כדעת מהר"י חגיז, דתרגום יונתן שבידנו אינו מיונתן בן עוזיאל, אלא תרגום ירושלמי הוא עי"ש], אך תרגום אונקלוס לא כתב אלא "ותרחמיה לחברך כוותך אנא ה'", ומשמע דנקט בזה כפירוש הראשון ברמב"ן וכפשוטו של מקרא, דכל מצוה זו אינו אלא אהבה שבלב.

והנה המהרש"א בשבת שם עמד על לשונו של הלל, למה נקט לשון שלילה "מה דסני עלך לחברך לא תעביד", ולא נקט לשון חיוב "מה שעליך אהוב עשה לחברך", וכתב דכיון דרישא דקרא מיירי בלאוין ובשוא"ת, דהיינו לא תיקום ולא תיטור, מסתבר דה"ה במצות אהבת רע, אך לול"ד היה נראה יותר דאין לדמות מצו"ע למצות ל"ת.

ועוד כתב המהרש"א דכיון דחייך קודמין לחיי חברך, אין מצוה זו נוהגת על צד החיוב אלא על צד השלילה בלבד, וכ"כ הנצי"ב בהעמק דבר בפרשתנו עי"ש, ובאמת חזינן למקצת רבותנו הראשונים, שבבואם לבאר מצוה זו כתבו כעין דברי הלל, כמ"ש הסמ"ג (מצות עשה ט') "כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעביד", וכעיי"ז ביראים

ואהבת לרעך כמוך

(מצוה רכ"ד), ומשמע מדבריהם דאין מתחייב ממצוה זו הטבה לזכות, אלא שלא להרע לו כנ"ל, וכך נראה גם בחינוך (מצוה רמ"ג) עי"ש.

אך לכאורה הדברים תמוהים, דמה ענין דרשת ר' עקיבא דחייך קודמין לחיי חבירך, לעיקר מצות אהבת רעים, והלא לא אמר ר' עקיבא אלא בשנים המהלכים בדרך, ואין ביניהם אלא קיתון אחד של מים, והשאלה היא מי יחיה ומי ימות, בזה אמרו חייך קודמין, כיון דבע"כ אחד יחיה ואחד ימות, אך מה זה ענין למצוה הכללית להטיב עם זולתו, ולאהוב אותו כנפשו, ואף שמה שאמרו במצות צדקה עניי עירך קודמין, מושתת על הא דחייך קודמין, אין זה תימה, דגם שם יש סתירה בין עניי עיר זו לעניי עיר אחרת, דאין הקומץ משביע את הארי, ובהכרח יש להחליט את מי לפרנס, ובזה אמרו עניי עירך קודמין, ועוד דפרנסת עניים היא חיותו, ועליה נאמר וחי אחיך עמך, ובכלל נראה ברור דאין זה אלא אסמכתא, ועיקר הלכה זו סברא הוא ולא גזה"כ, אך מ"מ נראה פשוט, דאין ללמוד מהלכה זו שלילת הצד החיובי במצות ואהבת לרעך כמוך.

ואף שמצינו בתוס' סנהדרין (מ"ה ע"א ד"ה ברור לו) דהא דדרשו שם מפסוק זה "ברור לו מיתה יפה", משום דמחיים אמרו חייך קודמין, וע"כ דקרא איירי לאחר מיתה, הרי לן לכאורה שראו סתירה בין מצות ואהבת לרעך להא דחייך קודמין, אך באמת נראה פשוט דכונתם דיש סתירה מסויימת, בין מה דכתיב כמוך, להא דחייך קודמין, הרי דאין חבירו כמותו במשפט האהבה, אבל אין בזה כלל נפ"מ אם נפרש מצוה זו באופן חיובי או שלילי.

ב

הנהגות שמצינו שמחויבות מצד מצוה זו

ובגוף השאלה אם מצות אהבת רעים ענינו באהבת הלב גרידא, או שמצוה זו מחייבת מעשים מסויימים, וכדברי הרמב"ם גם בהל' דעות (פ"ו ה"ג) וגם בהל' אבל (פי"ד ה"א), עיין עוד בנמוקי יוסף בסנהדרין (י"ט ע"א ברי"ף) דמצווה אדם לרפאות חבירו מחליו, משום מצות "ואהבת לרעך כמוך" עי"ש, והביא כן בשם הרמב"ן, ולכאורה סתר הרמב"ן את דברי עצמו, דהלא בפירושו עה"ת נקט דעיקר מצוה זו על אהבה שבלב כנ"ל.

ואהבת לרעך כמוך

ומשום כך נראה דאף דמתחילת דברי הרמב"ן בפירושו משמע דעיקרא דמילתא כפשוטו של מקרא, אף לדעתו למדו ממצוה זו אף הנהגת ההטבה כנ"ל, ואף היא נכללת במצוה, שהרי כתב במסקנתו "שיאהב את חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב", הרי שגם לשיטתו נכללת ההטבה במצוה זו, וכך מבואר גם בדברי הרמב"ן בסה"מ (שורש א') שגם מעשי החסד נכללים במצוה זו, וא"כ אין בכלל הכרח שנחלקו הראשונים בשאלה יסודית זו, ודו"ק כי קצרתי.

אמנם ביראים (מצוה רכ"ד) הביא להדיא מחלוקת בזה, עי"ש ודו"ק היטב.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' רנ"ב ורנ"ו – ז') כתב דגם באדם נוהגת מצות פריקה וטעינה, ולא רק בבהמה, ומצווה אדם לעזור בפריקת משא מעל כתפי חברו, ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' תשכ"ח) חלק עליו ונקט דכיון דבר דעת הוא, לא היה לו להעמיס על עצמו משא כבד מנשוא, או לשכור מישהו שיעזור לו, אך מ"מ כתב דמצוה לעזור לו משום מצות ואהבת לרעך כמוך, דודאי חפץ היה שחבירו יעזור לו כשהוא רובץ תחת משאו עי"ש, הרי לן שנקטו הראשונים בפשטות שמצוה זו מחייבת הנהגת הטבה כמבואר.

והנה חידוש גדול חזינן מדברי הגמ' בסנהדרין (פ"ד ע"ב) "דאיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו, רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך", ופרש"י שם "לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם, אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו".

ותרתי שמעינן מינה:

א. מדברי הלל הזקן למדנו, לא רק שמצווה אדם להיטיב לחבירו בדבר שהיה רוצה לחבירו ייטב עמו, אלא אף זאת שסברא זו היא אבן הבוחן בהנהגה הכללית שבין אדם לחבירו, וכל שלא היה מקפיד על חבירו, אין גם עליו איסור בעשותו,

ב. כלל זה נוהג לא רק במצות אהבת רעים בלבד, אלא אף בכל הלאוים שבין אדם לחבירו, ולא רק מצוות שבין אדם לחברו, אלא אף בין אדם לאביו, ואף לאו דמכה אביו שאינו משום ואהבת לרעך כלל, מסברא זו ידענו הלכותיו, ומשו"כ אמרו דהמוציא קוץ לאביו, אינו עובר באיסור חובל באביו, כיון שאין לו כונה להרע אלא אדרבא כונתו לטובה.

ואהבת לרעך כמוך

ויסוד הדבר נראה, דמצות ואהבת לרעך כמוך היא בנין אב לכל הנהגת האדם בין אדם לחבירו, ודו"ק כי קצרת.

ובשו"ת המהרש"ם (ח"ב סי' ר"י) נשאל ע"י הגאון האדר"ת כשנבחר לכהן פאר כרבה של ירושלים עיה"ק, האם רב מורה הוראה חייב לצוות על ביתו להעירו אף משנתו, או להפריעו מאכילתו ומשאר עסקיו, כדי לענות לשאלות שואליו, והביא מהמבואר במסכת שמחות על ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל כה"ג, שדנו בינם ובין עצמם לפני שהוצאו להריגה ע"י מלכות רומי המרשעת, על מה הסער הגדול הזה, ואמר שמא משום שישן היה, ואשה באה לשאול על פתחי נדה והלכה בפחי נפש, ועבר על עינוי הדין.

אמנם בתשובתו כתב המהרש"ם דמעיקר הדין אין זה חיוב כלל, ואף אם יש עינוי הדין בשאלות איסור והיתר, ודאי אין זה לפני שידע את ההלכה, ובודאי וודאי לא לפני שנשאל, אך מ"מ מעיד המהרש"ם על עצמו שכה היה מנהגו, והוא חושש לדברי חז"ל הנ"ל, וע"ע שם שכתב דמשום ואהבת לרעך כמוך, בודאי יש בזה הנהגה ראויה עי"ש.

ובפשטות נראה לבאר לשונו של הלל הזקן, דאפשר דלא רצה להעמיס על גר זה ולהקשות עליו בעשה טוב, ולא דרש ממנו אלא לנהוג במצוה זו בסור מרע, שהרי בלא"ה כבר העיר רש"י שם איך הסתפק הלל במצוה זו, והלא אמרו (בכורות ל' ע"ב) דגר שקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ותירץ רש"י שבטוח היה הלל שיתגייר בלב שלם, ואפשר דמשום טעם זה גם לא העמיס עליו בחומרת מצוה זו וכל דרכי קיומה, ואפשר עוד דהלל הזקן בענותנותו הרבה ובגודל צדקתו, מעולם לא היה מצפה להטבת הבריות ולשימושם, ולפי טוהר לבבו אמר רק מה דעלך סני וכו'.

ועוד י"ל בדרך הפשט דבמדת ההטבה לאו כל אנפין שוים, ואין מדת ההטבה הכללית אלא כל אחד ענינו ודרכו, משא"כ בצער הבריות בנקל יבין האדם שמה ששנוי עליו שנאווי גם לפני חבירו, וכו"פ.

והנה מצינו במקורות רבים בגמ' שהפליגו חכמים במצות כבוד חברים, ותלמידי רבי עקיבא לא מתו אלא משום שלא נהגו כבוד זה בזה, וצ"ע אם נצטוונו גם בכבוד חברים כמו שנצטוונו באהבתם.

ואהבת לרעך כמוך

ונראה ברור דהכבוד כלול במצוות האהבה, וכך מפורש ברמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ג):

"מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך, לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו, כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו, והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא".

הרי שצריך לכבד חבירו כשם שרוצה בכבוד עצמו, וז"פ.

ובאמת מצינו מקורות רבים בדברי רבותינו הראשונים שכללו במצוה זו עניינים רבים שבין אדם לחבירו בין בקום ועשה ובין בשב ואל תעשה, ונפרט:

א. המצוה לרפא חולים.

כתב הרמב"ן בתורת האדם (שער הסכנה) שמצות הרופא לרפא חולים מקורה במצוה זו ד"ואהבת לרעך כמוך", וכן הביא בשמו גם הנימוקי יוסף (סנהדרין י"ט ע"א מדה"ר).

וכך בשב ואל תעשה מצינו כן.

ב. המקדש אשה בלי שיראה אותה עובר עבירה שמא תתגנה עליו ויעבור על ואהבת לרעך כמוך כמבואר בדמ' (קידושין מ"א ע"א).

ג. המעביר חבירו מנכסיו ומצער עובר על מצוה זו כמבואר במשנה (נדרים ס"ה ע"א), עי"ש בריטב"א ונימוק"י.

ד. כל העובר על אחת מעבירות שבין אדם לחבירו, מלבד העבירה המסויימת עובר גם עם מצוה זו, כמ"ש בספר החינוך (מצוה רמ"ג), וז"ל:

"ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן. ועובר עליה ולא נזהר בממון חבירו לשומרו, וכל שכן אם הזיק אותו בממון או צער בשום דבר לדעת, ביטל עשה זה, מלבד החיוב שבו לפי הענין שהזיקו כמו שמפורש במקומו".

הרי לן שמצוה זו כוללת כללים ופרטים, ממנו יתד וממנו פינה, ולא בכדי אמר רבי עקיבא שמצוה זו כלל גדול בתורה.

ואהבת לרעך כמוך

ג

בעובר עבירה וגוי אם מצווים לאהבו

כתב שם הרמב"ם (סוף הלכה א'):

"כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות".

והנה יש לעיין מניין שאין מצוה לאהוב את מי שאינו בתורה ובמצוות, האם למדו הלכה זו ממה דכתיב כמוך, והיינו מי שדומה לו בשמירת המצוה, ויש לעיין לפי"ז איך דרשו פסוק זה בכמה דרכים, וקבעו הלכה לפי פירושים שונים ומנוגדים, דמחד פירשו שצריך לאהוב את חברו באופן שרוצה הוא שחבירו יאהבנו כנ"ל, ומאידך כמוך לא על ענין האהבה בלבד נאמר, אלא אף על רעהו, דרק רעהו שהוא כמוך חייבים באהבתו. אך אפשר שהלכה זו למדו ממה דכתיב רעך, ומשמעות רעך אינו אלא רעהו בתורה ובמצוות.

וראיתי שנחלקו בזה הראשונים, דבספר היראים שם (סימן רכ"ד) כתב דלמדו כן ממה דכתיב כמוך, וז"ל:

"למדנו מכאן שמצווים ישראל לאהוב את חבריהם להיות בלב טוב זה עם זה, יכול לכל ת"ל כמוך, לרעך שהוא כמוך שמכניס עצמו בעול שמים ואוהב מצות כמוך, אבל אם הוא רשע אינך מצווה לאהבו כי מצוה לשנאותו".

אך הסמ"ג שם כתב:

"ודוקא לרעך שהוא רעך בתורה ובמצוות, אבל אדם רשע ואינו מקבל תוכחה מצוה לשנאותו, שנאמר 'ראת ה' שנאת רע'".

הרי שלשיטתו למדו הלכה זו ממה דכתיב רעך, ויש לתמוה לכאורה על דברי הסמ"ג, והלא בב"ק למדו ממה דכתיב כי יגח שור איש את שור רעהו, דשור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור מתשלומין, ואטו נפטור שור שנגח שור של ישראל שאינו שומר תורה ומצוות, אלא פשוט שלא נתמעט אלא גוי ולא רשע, ונראה לכאורה דחז"ל בעומק בינתם חילקו בין ענין לענין, ולא השוו מדותיהם בזה, דמסתבר דלגבי מצוות

ה

ואהבת לרעך כמוך

האהבה תלוי הדבר לא רק בדין האדם אם ישראל הוא או גוי, אלא אף בגדולתו ומעמדו, אם צדיק הוא או רשע, משא"כ לגבי חיובי תשלומי ממון. ודו"ק בזה.

וחידוש ראיתי ברבינו בחיי בפרשת יתרו (כ' י"ג) לגבי לאו ד"לא תענה ברעך עד שקר", שכתב "לא אמר 'באחיך' כמשפט הכתובים 'לא תשיך לאחיך' לכל אבידת אחיך וכיוצא בזה, וכאן הזהיר אפילו על העכו"ם, כי כן מצינו 'וישאלו איש מאת רעהו', והוא נאמר על המצרים", הרי דנקט דרעך כולל אף את הנכרים, וזה תימה דהלא דרשו שור רעך ולא שור של עכו"ם, הרי להדיא דאין הגוי בכלל רעך, ודוחק לחלק בין תשלומי נזיקין לעדות שקר, דהלא אף לגזל עכו"ם צריך לימוד מפורש (בב"ק קי"ג ע"א) ולא נכלל בכלל לאו דלא תגזול.

ומה שהוכיח ממה דכתיב "וישאלו איש מאת רעהו וכו'" (שמות י"א ב'), רבינו בחיי סתר בזה לכאורה את דברי עצמו, דשם בפרשת בא כתב דרק לפני מתן תורה היו הנכרים בכלל רעהו, אבל לאחר שניתנה תורה לישראל הובדלו מאומות העולם, ושוב אין גויי הארץ בכלל רעהו, וז"ל:

"שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה, שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל, יצאו כל האומות מן האחוה והרעות, ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום, הוא שכתוב למען אחי ורעי, וזהו שדרשו רז"ל לכל אבדת אחיך ולא גוי, וכן לא תשיך לאחיך ולא גוי".

וצע"ג בדברי רבינו בחיי. אמנם לכאורה יש ראייה גדולה לדבריו בתנא דבי אליהו (פרק ט"ז):

"אמר לי רבי, מעשה היה בי שמכרתי לגוי ארבעה כורים של תמרים, ומדדתי לו בבית אפל מחצה על מחצה וכו', אמרתי לו בני, הכתוב אומר 'לא תעשוק את רעך', רעך הרי הוא כאחיך ואחיך הרי הוא כרעך, הא למדת שגזל הגוי גזל".

הרי לן בדברי אליהו הנביא, דאף הנכרים בכלל מה דכתיב רעהו, וצע"ג בכ"ז.

[עיין בכתובות (ק"ו ע"א) דתנא דבי אליהו מדברי אליהו הנביא שלמד עם רב ענון, אך בספר יד מלאכי כתב דדברי אמורא הם שישמו היה ר' אליהו, וצ"ע בזה].

ואהבת לרעך כמוך

והנה בסנהדרין (נ"ב ע"ב) אמרו בחייבי מיתות בי"ד "ברור לו מיתה יפה", משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך, ובתוס' (שם נ"ה ע"א ד"ה ברור לו) כתבו דדריש הכי משום דמחיים קיי"ל חייד קודמין לחיי חבירך, וע"כ דבמיתה נאמר כמוך, וביד רמה כתב שם דדריש רעך מלשון רעה, דאפילו רע הוא וחייב מיתה מ"מ מצווה אתה באהבתו, ולכאורה מוכח מדבריו דאף בעובר עבירה נוהגת מצוה זו, אך באמת פשוט דאין מזה ראייה כלל, דבאמת מיתתו מכפרת ולפני מיתתו מצווה הנידון להתודות, אלא דמ"מ דרשו לשון רעך מלשון רוע, דעל רוע מעללו הוא נידון ונענש.

ומצאתי שכן כתב בשטמ"ק לכתובות (ל"ז ע"ב) אחר שהביא דברי הרמ"ה, "ואל תתמה אם קרא אותו הכתוב ריע, דריע אהוב נמי מקרי, כדכתיב ונקלה אחיך לעיניך, אחר שנקלה נקרא אחיך, ואמרינן נמי במדרש שוחר טוב, 'בשר חסידיך לחיתו ארץ' וכי חסידים היו והלא כתיב סוסים מיוזנים וגו', אלא כיון שנעשה בהם דין חסידים היו, כנ"ל".

וכבר ידוע מש"כ החזון איש יו"ד (סי' ב' אות כ"ח) בשם האהבת חסד דמצוה לאהוב אף עוברי עבירה כל זמן שלא הוכחנו אותם ולא קיבלו תוכחה, וכיון שבזמנינו אין מי שיודע להוכיח, לעולם מצוה לאהוב אותם, עי"ש בדבריו הנפלאים.

ד

והלכת בדרכיו

כתב הרמב"ם בספר המצוות (עשין ח):

"והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו, והוא אמרו (דברים כ"ח ט') 'והלכת בדרכיו'. וכבר כפל צווי זה ואמר (דברים י' י"ב, י"א כ"ב) 'ללכת בכל דרכיו'. ובא בפירוש זה, מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק אף אתה היה צדיק, מה הקדוש ברוך הוא נקרא חסיד אף אתה היה חסיד. וזה לשון ספרי (ס"פ עקב). וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר (דברים י"ג ה') 'אחרי ה' אלהיכם תלכו', ובא בפירוש גם כן (סוטה י"ד ע"א) שענינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה על צד המשל יתעלה על הכל עילוי רב".

ואהבת לרעך כמוך

הרי לן שהרמב"ם פירש מצוה זו לענין מידות טובות, שעל האדם להידמות לקוב"ה כביכול במידותיו, ומה הוא רחום אף אתה רחום וכו'.

וכך כתב הרמב"ם עוד בהל' דעות (פ"א הל' ה' – ו'):

"ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד, כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות, ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה, ועל דרך זו שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות, יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון, וזהו לפני משורת הדין, ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו. כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו".

אך לא כך מצינו בדברי הגמ', דבסוטה (י"ד ע"א) אמרו:

"מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים, הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים, הקדוש ברוך הוא נחם אבלים, דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים, הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים".

הרי שפירשו את המצוה להלך אחר ה' אלוקינו למצות גמילות חסדים ולא לענין המידות הטובות.

ואת המצוה לדבוק במידותיו של הקב"ה למדו מן הפסוק (שמות ט"ו ב') "זה אלי ואנוהו", וכמבואר במס' שבת (קל"ג ע"ב):

ואהבת לרעך כמוך

"אבא שאול אומר ואנוהו - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום".

אך אף דברי הרמב"ם מיוסדים על דברי חז"ל, וכדבריו מפורש בספרי (פר' עקב פיסקא מ"ט):

"ללכת בכל דרכיו, אלו הן דרכי מקום ה' אל רחום וחנון, ואומר והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט וכי היאך איפשר לו לאדם לקרא בשמו של מקום אלא נקרא המקום רחום אף אתה היה רחום הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון..."

ואת המצוה לגמול חסד עם הבריות השתית הרמב"ם על מצוות "ואהבת לרעך כמוך" וכמפורש בדבריו בהל' אבל (פי"ד ה"א):

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעדם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות".

ונראה דהרמב"ם לשיטתו מיאן בפירוש שמצינו בגמ' בסוטה דילפינן גמילות חסדים ממצוות "ואהבת לרעך כמוך" כמבואר בדבריו בהל' אבל הנ"ל.

והבה"ג (הקדמה עמוד ט"ו - מצוה ל"ב) והסמ"ג (מצ"ע ז') הלכו בעקבות חז"ל בגמ' והשתיתו את המצוות לגמול חסד איש עם רעהו על מה שנצטוונו ללכת בדרכיו, וז"ל הסמ"ג:

"מצות עשה ללכת בדרכיו הטובים והישרים שנאמר (דברים כ"ח ט') 'זהלכת בדרכיו' (מנין המצות ע' ח' ע"ש) ואומר (דברים י"ג ה') 'אחרי ה' אלהיכם תלכו' ומפרש בפ"ק דסוטה (יד, א) אחר מידותיו תלכו מה הוא מלביש ערומים שנאמר (בראשית ג' כ"א) 'ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם', ומבקר חולים שנאמר (שם י"ח א') 'זירא אליו ה' באלוני ממרא', ומנחם אבלים שנאמר (שם כ"ה י"א) 'ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו', וקובר מתים שנאמר (דברים ל"ד ו') 'ויקבור אותו בגי', אף אתה עושה כך".

ואהבת לרעך כמוך

אמנם הרמב"ם קיצר בספר המצוות והאריך יותר בהלכות דעות שם, ופירש באיזה דרך על האדם ללכת בדרך ה', כאשר ינהג בכל המידות בדרך היושר והממוצעת, וישקול בפלס את כל אורחותיו למען יהיו בדרך הישר והטוב.

ובספר החינוך כהרגלו הלך בעקבות הרמב"ם וכתב (מצוה תרי"א):

"שנצטוינו לעשות כל מעשינו בדרך היושר והטוב בכל כחנו, ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתנו על דרך החסד והרחמים, כאשר ידענו מתורתנו שזהו דרך השם וזה חפצו מבריותיו למען יזכו לטובו כי חפץ חסד הוא, ועל זה נאמר 'והלכת בדרכיו'. ונכפלה המצוה עוד במקום אחר שנאמר 'ללכת בכל דרכיו'".

והנה מצינו בדברי רבותינו הראשונים פירושים נוספים בביאור מצוה זו ד"והלכת בדרכיו".

וכך כתב הרמב"ן על התורה (דברים י"ג ה'):

"אחרי ה' אלהיכם תלכו. היא מצוה שנלך אחר עצתו וממנו לבדו נדרוש כל נעלם ונשאל כל עתיד, כענין 'ותלך לדרוש את ה'' (בראשית כ"ה כ"ב), 'כי יבא אלי העם לדרוש אלהים' (שמות י"ח ט"ו). וכן יעשו ישראל עם הנביאים, 'האין פה נביא לה' ונדרשה את ה' מאותו' (מ"ב ג' י"א), 'ויגד לנו ה' אלהיך את הדרך אשר בה נלך ואת הדבר אשר נעשה' (ירמי' מ"ב ג')."

הרי שמצוה זו היא לדרוש את ה' ע"י נביאיו האמיתיים ולא ללכת אחרי נביאי השקר. אך בספר המצוות (סוף שורש א') הלך הרמב"ן בעקבות הבה"ג שפירש את הפסוק לענין גמילות חסדים, ואף במצ"ע ח' לא חלק על הרמב"ם, ומשום כך נראה דבפירושו על התורה פירש לפי פשוטו של מקרא דאכן מיירי לענין הנבואה, ומקרא מלא דיבר הכתוב שם י"ג א' – ה):

"את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו. כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם. אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו".

ואהבת לרעך כמוך

אך דרשת חז"ל שפירשו את הפסוק כמצוה לדבוק במידותיו של קוב"ה יתד הוא שלא תמוט, וכך עיקר מצוה זו.

ועוד מצינו בזה בספר יראים (ספר יראים סימן ת"ח [דפוס ישן – ד']):

"ללכת בדרכי המקום. צוה הב"ה את ישראל ללכת בדרכי המצות דכתיב (דברים ח' ו') 'ושמרת את מצוות ה' אלהיך והלכת בדרכיו', ואף על פי שעל כל מצוה ומצוה נאמר עשה במקומה, הוסיף לך הכתוב עשה אחר לקבל שכר. ובסוטה (י"ד א') דרשינן מיניה להיות רחום לבקר חולים לנחם אבלים להלביש ערומים שהם דרכי יוצרנו, וכבר פירשתיו לעיל בעמוד חמישי בחייבי עשה (סי' רי"ט ר"כ)".

הרי שמתחילה פירש שמצוה זו מן המצוות הכלליות היא "ללכת בדרכי המצות", ולדעת הרמב"ם אין המצוות הכלליות בכלל מנין התרי"ג כמ"ש בשורש ד'.

ובפירוש השני כלל את שתי הדרשות שמצינו בגמרא וערבבן יחד, "להיות רחום לבקר חולים לנחם אבלים להלביש ערומים שהם דרכי יוצרנו", ובמצוה קנ"ג - קנ"ד [דפוס ישן – ג'] כתב את המצוה לגמול חסדים ומקורו במה שכתוב "אחרי ה' אלקיכם תלכו", וכדברי הגמ' בסוטה, עי"ש.

ובפירוש המהרש"ל על הסמ"ג (מצוה ז') כתב:

"דכל עיקר המקרא בא שצריך לילך אחר דברי חכמים ולשמוע מהם דברי הלכה".

ותימה, דהלא מצוה זו ילפינן מ"לא תסור", ועוד דכיצד רמוז בפסוק לילך אחרי דברי חכמים, ואין זה דומה למה שכתב הרמב"ן דהמצוה ללכת אחרי הנביאים ולדרוש מהם דעת האמת, דהקב"ה מדבר אל עמו בפי עבדיו הנביאים, אבל המצוה לשמוע לדברי חכמים מילתא אחריתי היא, ולמדו מהא דלא תסור כמבואר בשבת (כ"ג ע"א).

ואהבת לרעך כמוך

ב

כבוד האברך היקא והנפלא

הרה"ג ר' יוסף טויטו נ"י

הנני במענה קצר במה ששאל כיצד לקיים מצות התורה ואהבת לרעך כמוך, וכי אפשר לאהוב כל אדם, ואף אלה שאיננו מכיר כאהבת עצמו.

כבר עמד רבינו הרמב"ן בשאלה זו במקור המצוה בפרשת קדושים (ויקרא י"ט י"ח) וכתב:

"וטעם ואהבת לרעך כמוך, הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולימד חי"ך קודמין לחיי חבירך, אלא ציותה התורה שיאהב חבירו בכל ענין, כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב".

הרי לן שאין פירוש כמוך מתייחס לשיעור האהבה ומדתו, אלא למהות האהבה, לאהוב את רעהו בכל ענין כדרך שאדם אוהב את עצמו ומייחל להצלחה ושמחה בכל ענין.

ושוב האריך הרמב"ן וכתב עוד ופירוש כוונתו שלא תשלוט הקנאה וצרת עין בטובת רעהו ולא יתן שיעורין באהבה, עי"ש.

וכבר הארכת במנחת אשר (ויקרא סימן נ"ה) בדברי הרמב"ם בשני מקומות (הל' דעות פ"ו ה"ג והל' אבל פי"ד ה"א) שלמדנו מדבריו שאין מצות האהבה מצוה שבלב גרידא אלא מצוה על האדם לנהוג כמנהג האוהבים ולגמול חסד עם אחיו מבני ישראל.

אך אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וזו פשיטא לן שאכן מצוה לאהוב את חבירו, והדברים מפורשים אף בדברי הרמב"ן, ומשו"כ נתקשה במה שמצווה לאהוב כמותו, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את רעהו כאהבת עצמו, אלא שלמדנו מדברי הרמב"ם שאין זה די לאהוב אהבת לב ונפש, אלא צריך גם לעשות מעשה להטיב עמו.

ובאמת מפורש בגמ' שיש מצוה בעצם האהבה, דהלא אמרו בקידושין (מ"א ע"א):

"אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך".

ואהבת לרעך כמוך

וכך אמרו עוד בנדה (י"ז ע"א):

"אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. מאי משמע, אמר אביי שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו".

הרי לן שאם תתגנה, אף שלא ירע לה ולא יקפחנה מ"מ עובר במצות האהבה.

ובמנחת אשר (שם) הבאתי את דברי המהרש"א במס' שבת שפירש את דברי הלל הזקן (שבת ל"א ע"א) לאותו הגר "דעלך סני לחברך לא תעביד" שאכן כונתו למצות ואהבת לרעך כמוך, וכפי שתירגם תלמידו בתרגום יונתן בן עוזיאל "ותרחמיה לחברך דמן אנת סני לך לא תעביד ליה", והקשה המהרש"א (מבלי שהביא את דברי הרמב"ם) למה אמר לו הלל בלשון שלילה שאל לו לעשות לחבירו מה שאינו רוצה שיעשו לו, ולא אמר בלשון חיובי שיעשה לרעיו דברים שהיה רוצה שיעשו לו.

ותירץ המהרש"א דכיון שלימד רבי עקיבא שחיך קודמין לחיי חברך אי אפשר שיטיב האדם לזולתו כפי שמטיב עם עצמו, ולכן אמר הלל לאותו הגר רק הוראה שלילית "דעלך סני לחברך לא תעביד".

ולא ירדתי לסוף דעתו, ואף דלכאורה יש לו בית אב בדברי הרמב"ן, וכך גם מדברי התוס' בסנהדרין (מ"ה ע"א ד"ה ברור לו) במה שאמרו במיתת בית דין ברור לו מיתה יפה משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך, "י"מ משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים דחיך קודמין", באמת אין דבריהם ענין לדברי המהרש"א, דהתוס' והרמב"ן כתבו דקשה לפרש את כונת התורה במאי דכתיב כמוך, מאחר שחיך קודמין אבל קושי זה קיים בין אם נצטוונו להטיב עם הזולת או אם נצטוונו להמנע מלהזיק לו, דמ"מ כמוך כתיב.

וכבר כתבתי שם את הנראה לענ"ד ביישוב שאלה זו, דכיון שהלל רצה לקרב את הגר ליהדות ובטוח היה שסופו לקבל עול מלכות שמים בשלימות וכמ"ש רש"י שם באידך גר, תפסת מרובה לא תפסת ולא תפס לו אלא המעט. אך אין בדרך זה כדי ליישב את תרגום יונתן על מצות ואהבת לרעך כמוך, אלא אם נניח שיונתן בן עוזיאל כתב את המטבע שטבע רבו הגדול הלל הזקן.

ומ"מ מצוה זו כוללת את יתר המצוות שבין אדם לחבירו וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה רמ"ג) דכל העובר על איסור מכל איסורי בין אדם לחבירו כגון גזל ואונאה גם בטל מצוה זו, וכל המקיים מצוות שבין אדם לחבירו קיים גם מצוה זו.

ואהבת לרעך כמוך

וראה חידוש שכתב בערוך השלחן (או"ח סימן רט"ו סעיף א') דכאשר שומע אדם מי שברך למי שעלה לתורה עליו לענות אמן, ובכך מקיים את המצוה ד"ואהבת לרעך כמוך".

ובדברי רש"י (שבת ל"א ע"א) מבואר שגם הקב"ה נקרא רעך, ומצוה זו כוללת גם אהבת ה' וכל המעלות שבין אדם לחבירו וזה שאמר הלל לגר דכל התורה כולה, דעלך סני לחברך לא תעבד.

באהבת עולם

אשר וי"ס

ואהבת לרעך כמוך

ואהבת לרעך כמוך

חסידים מספרים שהצדיק הקדוש רמ"ל מסאסוב זכותו תגן עלינו סיפר שאת המשמעות העמוקה במצות ואהבת לרעך כמוך למד משיח ושיג של שני נכרים ברחובה של עיר. שאל גוי פלוני את אלמוני האם אתה אוהב אותי, ענה אלמוני הלא חברים אנו זה כעשרים שנה ואיך לא תבוש לשאול אם אוהב אני אותך. חזר ושאל פלוני הגד נא לי איזה שן כואבת לי. ענה אלמוני וכי איך אדע אם לא ספרת לי. חזר פלוני ושאל, "וכי איך תאמר שאתה אוהב אותי אם כלל אינך יודע מה כואב לי".

וכי איך נוכל לומר שאוהבים אנו את ישראל אם כלל אין אנו יודעים מה כואב להם, שאל הצדיק. לא די בכך שנדמה לנו שאוהבים אנו זה את זה, משמעות האהבה, להשתתף בצער הזולת, ולשמוח בשמחתו, להטות לו שכם בשעת מצוקה ולעזור בידו בשעת הצורך.

אמנם שח הצדיק שלמד הבנה עמוקה זו משיחם ושיגם של שני נכרים, ונאמן היה בכך לדרכו של הבעש"ט זכותו תגן עלינו שלימד לתלמידיו שיש לו לאדם להבין שההשגחה הפרטית יורדת עד לפרטי הפרטים בחייו של אדם, ולפיכך יש לו ללמוד מכל שעיניו רואות, אזניו שומעות, וכל חויה שעוברת עלינו, כל אלה באו מן השמים לפקוח עינים עוורות ולפתוח לב אבן.

(ובברכות ל"ב ע"ב מסופר "מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו אמר לו ריקא והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב ונשמרתם מאד לנפשתיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי, אמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים, אמר לו אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר לו, אמר לו לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך, אמר לו היו חותכים את ראשי בסייף, אמר לו והלא דברים קל וחומר ומה אתה שהיית עומד

ואהבת לרעך כמוך

לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו הגמון ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום". ובמהרש"א שם כתב דאין אלה אלא דבריו של שר נכרי אך כונת הפסוק באמת לשמירת הנפש ברוחניות, אך הרמב"ם בפי"א מהלכות רוצח ושמירת הנפש הלכה ד' הביא פסוק זה כמקור לחיוב שמירת הגוף והנפש וכדברי שר נכרי זה).

אך לענ"ד יש ללמוד זאת גם מדברי התוס' במנחות (ל"ז ע"א ד"ה או קום) שהביאו בשם המדרש:

"יש במדרש אשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם א' שיש לו שני ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיוצא בו בשני ראשים וכיוצא באשתו בראש אחד וכשבאו לחלוק בנכסי אביהם מי שיש לו שני ראשים שאל שני חלקים ובאו לדין לפני שלמה".

ואף שבדברי התוס' לא נכתב מה היה פסק הדין של שלמה בחכמתו, הדברים מפורשים בדברי השיטמ"ק שם. שלמה עטף ראש אחד בסודרין ושפך קומקום של רותחין על הראש השני. שני הראשים התחילו לצעוק מכאב. אמר שלמה בחכמתו שני הראשים אחד הם! אם זה מרגיש בכאבו של זה, אם כאשר מכאיבים לזה גם זה צועק מכאב, אחד הם ולא שנים.

ועיין עוד בירושלמי מס' נדרים (ל' ע"ב):

"היך עבידא הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידוי תחזור ותמחי לידיה".

כל בני ישראל דומים לגוף אחד ולקומה אחת, וכשפלוני פגע באלמוני הרי זה כיד ימין שפגע ביד שמאל, ואם יחזור אלמוני לפגוע בפלוני הרי זה כיד שמאל שיחזור ויפגע ביד ימין.

ואהבת לרעך כמוך

ובמה נחשבים אנו כגוף אחד וישות אחת כאשר מרגישים אנו בצערן של ישראל וכואבים את כאבם, וכמו שאמר הצדיק הנשגב מסאסוב "אם אין אתה יודע מה כואב לי כיצד תאמר שאוהב אתה אותי".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

